

Hamid Sadr

Az emlékezettitkár

Köztem és Sohalt úr között létezik egy város, melyet azelőtt, hogy munkába álltam volna nála, nem ismertem: a házak (kevés kivétellel) ugyanazok maradtak, ahogy az utcák és a terek is, de (és ez egy igen figyelemreméltó de) a színük és a hangzásuk más lett.

A Holdfény utcában például, melyet kezdettől fogva csak átjárónak használtam a Hétcsillag utcába menet, a vége felé többször is megálltam, körülnéztem, mintha először járnék ezen a helyen, és nem győztem csodálkozni. Sok kérdés eszembe jutott, s mikor odaértem a Hétcsillag utcába, Sohalt úr lakóhelyére, úgy néztem fel a magasba, mintha a következő pillanatban gránátrepeszek zuhoghatnának a tetőkről.

Ugyanígy jártam a város más helyein is: a Kopasz-hegy például egyik pillanatról a másikra nem ugyanaz a domb volt már, ahonnét annyiszor megcsodáltam a fővárost. És a Népkert? A Népkertben, a sorakozó rózsatövek között rebbenő katonárnányékokra lettem figyelmes, melyek vállhoz emelt fegyverrel álltak őrt a sírok mellett, s időnként unott pillantást vetettek a Hősök terére, ahol krump-lifölddé változott a pázsit, és ahol ácsorgó, lesóványodott gyerekek álmodoztak gőzölgő kásás tálakról.

Így kezdte kiszorítani Sohalt úr városa az én városképeket; észre sem vettem, máris szétterült a korábbi város helyén, és lassan továbbterpeszkedett. Amikor elkezdtem a megbízásából járni a várost, és összevetni az utolsó háborúból való fotókat a mostani város házaival és utcáival, először csak épületekről volt szó, emberekről nem. Nem sejtettem, miféle kalandba bocsátkoztam, miféle meglepetések várnak még rám. Nemcsak a házak és az utcák mentek át lassú átalakuláson, hanem a város lakói is, sőt később a fák, és végül a Duna is. A régi fekete-fehér fényképeknek és Sohalt úr feljegyzéseinek megvolt az a különös tulajdonságuk, hogy életre keltek a fejemben. Az én szememben Bécs – nem hízelgésből mondom – mindig is türelmes, barátságos város volt. Nem értettem, miért nincs ínyére, ha bizonyos korábbi időkre emlékeztetik, s miért néz olyan bőszen, ha a kezemben fényképpel vagy egy oktávfüzetet lapozgatva járkálok az utcáin. Eleinte azt is a szemérmességgel magyaráztam, hogy Sohalt úr olyan sajátosan bánt ezzel a hölgygel (Bécset mint hölgyet emlegette). Azt gondoltam, éppen csak el akarja kendőzni a város egyik vagy másik csúfságát, nem firtattam hát a dolgot. A szűkszavúságában sem láttam mást, mint a csendes, diszkrét ember modorát. Sohalt úr, így vélekedtem, a Hétcsillag utcai hobbifényképész

nem egykönnyen mondja ki, amit gondol. Feladatokat szab, és rám hagyja, hogy kitaláljam, mi történt ezzel a várossal.

Egy napon (egy szürke decemberi hétfőn) az volt a kívánsága, hogy menjek el a Szent István-dómhöz reggel tíz és tizenkét óra között, és ott álljak meg a Haas-ház előtt. De miért? Tudni akarja, mondja, vajon én is olyan felháborítónak találok-e, mint ő. – Mit? – kérdezem. – Menjen csak oda, és aztán mesélje el! – Elmegyek, ott várok a templom előtt tíz órától déli tizenkettőig (nagyon hideg van), és mindent pontosan megfigyelek: a tornyot, az embereket, sőt még a kapu melletti falba vésett O5-jelet is. A megnézett fényképekből tudom, csak a torony élte túl a bombatámadást, a főhajó nem. Végül fáradtan és éhesen hazamegyek, és dühömben három óra munkaidőt számítok fel, az annyi, mint 150 schilling.

– Észrevette? – kérdi tőlem Sohalt úr három nap múlva, amikor felkeresem a lakásán. – Mit? – tudakolom. – Hát a különbséget. – Némán pillantok rá. – A Pummerin – mondja –, az máshogy szól, mint a többi templomharang. – Még mindig nem értem. – Lehetetlen nem meghallani – mondja leplezetlen csalódottsággal az irányomban –, annyira más a hangzása. Legközelebb, legyen szíves, hasonlítsa össze a többiével. A Mihály-templomával vagy a Szent Péterével. Nem szól teljesen németesen, de nem is egészen török.

Felírom magamnak a Pummerin szót, majd otthon utánanézek a lexikonban. A Pummerin a Szent István-dóm tornyának híres, nagy múltú harangja. 1711-ben készült 180 török ágyúcsőből. A második világháború után újjáöntötték. Szilveszterkor szokták megkonganí.

Egy másik alkalommal az Urania előtt várakozom, s esernyőm csúcsáról víz csepereg a Bécs-atlasz 32. oldalára, ahol azt a Júliusi Harcosok utcáját keresve felütöttem. Ott, ahol állok, nem található Júliusi Harcosok utcája, ott a Julius Raab térre csepereg az eső. Kérdezősködtem, merre van a Júliusi Harcosok utcája, mire a Julius Raab térre küldtek.

Hogy az emberek Júliusi Harcosok helyett Julius Raab teret vélnek hallani, az valószínűleg egy előítélettel függ össze, miszerint az idegenek keverni szokták a hely- és utcaneveket. Csakhogy az aktatászkámból előszedett felvételen látható utcát képtelenség összekeverni azzal a térrel, amelyen állok. A fotón szűk utca látható, amely a közepét borító romok, a betört ablaküvegek és a tetőkről lógó gerendák ellenére egészen más körvonalakat mutat, mint az itteni tér. A fénykép hátoldalán ez áll (Sohalt úr keze írásával): „Júliusi Harcosok, 1944. február 12., telitalálat után.”

A Julius Raab tér közelében, egy étteremben még egyszer átnézem a jegyzeteket. Sohalt úr minden felvétel után beírta magának egy oktávfüzetbe előbb a felvétel dátumát, majd a helyszínt. '44. február 12., olvasom, Júliusi Harcosok. Azután meg: „'44. február 12., riadó. Gyújtóbombák. Látom, ahogy a Flak-torony felé futnak az emberek. Gyújtóbomba zuhan az úttestre. Néhányan megpróbálják homokkal betakarni. Hiába. Záporozó Flak-repeszek. Kék-szürke foszfor.” A többi olvashatatlan.

Flak-torony? Kinyitom a várostérképet: hol lehetnek a Flak-tornyok? Az egyiket már ismerem, az Alapítványi Kaszárnya udvarán áll, nem messze a Hétszínű utcától. Pontosán emlékszem, mikor a 16-os szám alatt jártam, a 4. emeleten. A nappali ablakán át a Flak-torony figyelt.

Gulyáslevest rendelek, mellé sört, s miközben lehörpölöm a habot, kifelé bámulok az esőbe. Az eső lemossa az utca piszkát. A többi Flak-tornyot nem találok meg a térképen.

Két-három nappal később ott ülök Sohalt úr nappalijában, és teázom. Megmutatom neki a fotót, és közlöm vele, hogy nem létezik Júliusi Harcosok utcája Bécsben. Nincs ilyen név. – Név talán nincsen – mondja –, de utca van. – És hol? – érdeklődöm. Lassan feláll, és odamegy az ablakhoz.

Félrehúzza a függönyt, és az állával lefelé mutat. – Ott! A tornacsarnok miatt nevezték át Júliusi Harcosok utcájára. Már a Dollfuß-gyilkosság után. – Akkor meg miért nem Dollfuß utca a neve? – Rám néz, és fütyörészve kimegy a konyhába.

A Nemzeti Könyvtárban kiderítem, hogy az illegális párttagok 1934. június 25-én, amikor a puccs történt, meggyilkolták Dollfußt, és hogy a Hétcskillag utcát, ahonnan aznap az akciójuk indult, a kivégzett nácik tiszteletére keresztelték át az „Anschluss” után Júliusi Harcosok utcájára. Sohalt úr emlékszik rá, hogy aznap a házkapu előtt álldogált, az apját várva. Láta, ahogy azok kijönnek a tornacsarnokból, beszállnak egy teherautóba, és elhajtanak a szövetségi kancellária felé. – Kik? – Hát azok.

És így terebélyesedett bennem, a várost a Sohalt úrnak végzett munka előrehaladtával mindinkább eluraló idegenséggel együtt, egy idegen nyelv is. Egy kódolt, olykor a felismerhetetlenségig megcsonkított nyelv, amely sokadszorra is ámulatba ejt. A jegyzeteket olvasva (munkám részben abból állt, hogy Sohalt úr jegyzeteit összehasonlítottam a fényképekkel) újabb és újabb rövidítésekbe ütköztem. Legtöbbször magamtól kitaláltam, mit jelentenek. De vajon mi az a „Flak”? (Eleinte melléknévnek gondoltam, amíg Sohalt úr fel nem világosított, hogy egy légvédelmi lövegnek a neve.) És a Gestapo? Sohalt úr először makacsul hallgatott. Aztán halkán megszólalt: „Geheime Staatspolizei”, de olyan hangon, mintha krétát evett volna.

Amikor az életrajzát állítottam össze, gyakran előkerült a HStOV rövidítés. Joggal feltételeztem, hogy ennek az utolsó állásához van köze. És valóban, később kinyomoztam, hogy a Heeresstandortverwaltungot takarja. Más rövidítéseket, úgymint LS (Luftschutz), könnyebb volt kitalálni, a Pak-ot és a hasonszőrűeket megint csak nem. Miközben azzal voltam elfoglalva, hogy megfejtsem valamelyik rövidítést, olykor bennem is felébredt a rövidítési vágy. Például ki akartam próbálni, rövidíthetők-e olyan fogalmak, mint az életvágy vagy a szerelmi vallomás. Próbálkoztam az SzV-vel és az ÉV-vel, de nem sokáig folytattam a kísérletezést. Soha az életben nem találnák ki, mit jelentenek.

Mivel Sohalt urat köszvény kínozta, rendelkezésére bocsáthattam a lábaimat. Az első két hétben (kissé leereszkedően) titkáranak nevezett, idővel pedig, miután eszébe juttattam egy s más kellemetlenséget a múltból, az emlékezettitkáranak. Szabályos időközönként felkerestem, és elhoztam tőle a munkaanyagot, amely öt-hat fényképből, valamint egy oktávfüzet néhány oldalából állt.

Szép időben nem kapkodtam el a dolgot, gyalog indultam útnak, és nemcsak a fotókat és a feljegyzéseket tanulmányoztam, hanem a várost is. Szemügyre vettem a romoktól megszabadított házakat és utcákat, a fotókon lévő épületeket összevettem az épületek mai állagával, a fotókon lévő embereket a mai

emberekkel. Gyakran álltam meg fülhegyezve utcasarkokon – már nem lehetett szirénahangot hallani, sem légiriadóét, sem a lefújását; villamosok csikorogtak a kanyarokban, valahol a közelben kutya ugatott, és felverte az utcát. Ismét rendben volt a világ?

Öt oktávfüzet és több, nagyrészt különálló, eltérő formátumú, többnyire mindkét oldalán beírt lap segítségével kellett kitalálnom, hol és mikor készült az adott fényképfelvétel. Akadtak fényképek (nem tudom, szám szerint mennyi), amelyeken bombatalálatok helyett egyéb motívumok szerepeltek. Ez a fajta munkanyag sokkal hathatósabban emelt vissza az akkori időbe, mint a megrongálódott házokról készült felvételek. A múltba tett kimozdulásaim sokszor olyan tartósra sikerültek, hogy olykor órákba tellett visszatalálnom.

A Vásárpalota jobb oldali udvarában agyonlőtt Wehrmacht-tisztról Sohalt úr ugyanarra a lapra írta ceruzás feljegyzését, mint amelyen a Német Népszínházat ért találatról tett említést. Miután megtaláltam és adatoltam a megfelelő képet, úgy döntöttem, hazaindulok. De előbb még végigmentem a Vásárpalota udvarain, hogy a Glacisban megigyak valamit. Menet közben olvastam el, hogyan vonszolták végig a tisztet az udvaron; kétszer is térdre esett a tócsákban, mielőtt a téglafalnál, az akkor még meglévő nyárfa mellett, pontosan ezen a helyen talpra segítették az oroszok.

Ott álltam a nyárfa mellett, és Sohalt úr megjegyzése miatt, miszerint a Wehrmacht-tiszt nem volt hajlandó levetni az egyenruháját, kénytelen voltam tüzetesebben is szemügyre venni a falat. Ez áprilisban történt, egy tavaszi délutánon, amikor a délelőtti eső miatt mindenütt gőzölgött a föld. Álltam a fa mellett a napsütötte udvaron, és nem bírtam levenni a szemem az árnyfoltokról, amelyeket az alig mozgó nyárfa vetett a fal régi tégláira.

Otthon kialakultam az egész réműletet. Sohalt úr tervét, hogy könyv készüljön a fotóiból és feljegyzéseiből (– Mielőtt meghalok – mondta), lassanként én is a magam ügyévé tettem. Ötvenéves kívánsága volt ez, még ha egy darabig nem mondta is ki konkrétan. Eleinte én is úgy tettem, mintha nem tudnám, miről van szó. Csináltam, amit mondott, ötvenschillinges órabérért nem nagyon lehet többet várni.

Egy délután azonban – jól emlékszem arra a szombatra, aznap vitattuk meg a kerekesek székek előnyeit és hátrányait – Sohalt úr elejtett egy megjegyzést, miszerint ennek a sok erőfeszítésnek célja van. Bólintottam. Sohalt úr pedig, előbb csak tétován, de aztán részletesen is, beszélni kezdett a könyv megjelentetésére tett első próbálkozásairól. Mindjárt a háború után egy kiadó azzal adta vissza az anyagait, hogy romokról készült fényképekből szerinte sehogy sem lehet könyv. Mi bennük az érdekes, kérdezte az illető (egy bizonyos Sternig). Egyik romba dőlt ház a másik mellett, az egész ugyanabban az egyfajta fényben, emberek csak elvéve, még halottak sem. Hiába bizonygatta Sohalt úr, hogy egy ilyen könyv különleges módon állítana emléket Bécsnek, ő mereven elzárkózott Sohalt úr rögeszméje elől. Még ki is oktatta, mondván, vereségből nem lehet könyvet csinálni, nincs ember, aki szívesen lapozgatna ilyesmit, hát még aki fizetne is érte.

És azután? Azután, mikor Sohalt úr haza akarta vinni az anyagot, a titkárnő közölte vele, hogy az elkerülhetetlen felfordulásban már képtelenség megtalálni a

kéziratot. Sohalt úr ott állt éhesen, zsebre dugott kézzel a szerkesztőség előtt. Belátta, hogy nem tehet mást, kénytelen pihentetni a fotókból és feljegyzésekből készítendő könyv ötletét. Így aztán visszament a Hétcillag utcába, valamennyi filmnegatívját és feljegyzését bedobálta egy dobozba, és az egészet felvitte a padlásra.

Majd egy évvel az Államszerződés megkötése után, 1956-ban, azzal a szándékkal kereste meg egy ismerőse, hogy válogatást közöljön a fényképekből. Tervezték egy évkönyvet, melynek az Államszerződés első évfordulójára rendezett ünnepekre kellett volna megjelennie „Soha többé háborút” címmel, s mint az ismerős kijelentette, komoly projektről volt szó. Sohalt úr költséget nem kímélve újból előhívatta a negatívokat, és egy nagy dobozban magával vitte őket az egyik elnökségi ülésre. Ott aztán kiderült, hogy korántsem könyvről van szó, hanem egy alig negyvenoldalas brosúráról. Már azt is eldöntötték, hogy öt kiválasztott fényképet fognak hozzá felhasználni. De hogy Sohalt urat megnyugtassák, az elnök személyesen választott ki egy, a Szépművészeti Múzeum kupolájáról készült felvételt. Sohalt úr sértődötten visszacsomagolta a fényképeit, és otthagya az összejevetelt.

Most pedig ott álltunk (Sohalt úr és én) ugyanazzal a problémával, mint ötven évvel ezelőtt. Akkor, egy forró nyári napon, ugyanebben a nappaliban ült Sohalt úr a nyitott ablak előtt, a szétbombázott Bécs közepén, és azt fontolgatta, milyen fotókból állíthatná össze a legjobb albumot. A különbség mindössze annyi, hogy most én is becsatlakoztam, s mivel az elhatalmasodott köszvénye miatt már nem tudott járni, az én reszortom volt, hogy nyakamba vegyem a várost.

Néztem Sohalt urat, s amikor feltette a kérdést, mit szólnék hozzá, ha megjelentené az albumot, én csak hallgattam, mert nem hittem egy ilyen kiadás tervében. Amolyan életfeladatnak tekintette ezt az albumot. Ez a könyv, ha Ön is besegít, mondta Sohalt úr, maradandóvá teheti gyászomat a város néhány elhalt háza felett. „Szegény Bécsünk”, írta egy fénykép hátoldalára (a fénykép a lángokban álló Állami Operaházat mutatta), „mikor jön el az az idő, hogy begyógyíthassuk a sebeit?”

Az alatt a nyolc hónap és húsz nap alatt, amíg Sohalt úr megbízásából Bécs útjait róttam, és összehasonlítottam a fényképeket a házak homlokzatával, egybevettem őket a feljegyzésekkel, és ebből a célból egyik utcából a másikba siettem, bőven volt mit megélnem, ám sebekből mit sem vettem észre. A várost, néhány külkerületi bérkaszányától eltekintve, renoválták és rendezték: nyoma sem volt már a háborúnak, sehol nem látszottak belövések vagy szembetűnő, mély falrepedések. Semmi nem volt, ami a háborúra emlékeztetett volna Bécsben. A fotókon látható lyukakból és leomlott tűzfalakból egy sem maradt. Úgy tűnt, a Sohalt úr emlegette sebek közel és távol mindenütt behegedtek.

Én más természetű reményeket fűztem a dobozhoz (mely ott hevert a dívány mellett): szerettem volna minél tovább megtartani a munkát. Egy dolog számított, hogy hány fotó található benne, mennyit tudok vele megkeresni. Össze kellett szednem a Brandmayer utcai szoba bérét, ez volt az első számú gondom. Nem hagyott nyugodni a kérdés, hogy ki tudom-e húzni a telet. Neki ott volt a nyugdíja, nem kellett a lakbér, a megélhetés miatt aggódnia. Nekem viszont főhetett a fejem, honnan veszem a pénzt.

Miközben én órák hosszat lóttam-futottam, hogy megkeressem nála egypár groschent, ő csak ült kedélyesen a kartondobozza előtt, a Hétcskillag utcában, kihalászott egyet-egyét a fényképek közül, hosszasan szemügyre vette, és azt latolgatta, hogy alkalmas lenne-e a képes albumába. Ha a képen sebeket látott (azaz lebombázott házat, műemléket vagy hidat), akkor félretette, és rám bízta a feldolgozást; ha pedig valamilyen okból a fotó nem nyerte el a tetszését, fogta, és visszadobta a dobozba.

Minél több nyitott seb a képeken, annál több járandóság nekem, gondoltam, ám ez a számításom nem vált be. Jócskán akadt fotó, amely nem felelt meg az elképzeléseimnek. A seb hol a tárgy előtt, hol mögötte volt, s ez rejtélyes módon zavarta őt. A szabadtéri felvételeket, már ahogy ő nevezte az ilyen fényképeket, nem találta elég egyértelműnek.

Így aztán hónapról hónapra zsugorodott az olyan képek száma, amelyekből a lakbéremet reméltem volna kifizetni. Szigorú utasításai, hogy mire ügyeljek, mire ne, a fotóválogatásban tanúsított pedanteriájával együtt azzal a következménnyel jártak, hogy egyre kevesebbet kerestem. Amikor nem hagytam volna szó nélkül a fényképek kiválasztását, elintézte azzal, hogy nem voltam ott a háborúban, egyedül ő tudja megmondani, mi kerüljön az albumba, és mi ne. Nem fért a fejébe, hogy kár százszor is megismétlődnie egy-egy lelógó ablakkeretnek, egy-egy lángoló tetőrészletnek valamelyik bérkaszárnán vagy egy-egy üvegcserepekkel borított utca kövezetének bizonyosságul a háború okozta rettenetes károokra. Elég fotó akadt a dobozban, hogy megóvhasssa az albumot ettől az egyhangúságtól. De ezek neki nem kellett. Csak az épületekben esett pusztító károk, semmi egyéb.

Ha netán mást is lehetett látni valamelyik fotón, mint leszakadt tetőszéket vagy elszenesedett gerendákat, Sohált úr éppen csak vetett rá egy örömtelen pillantást, és azzal eltette. Nem volt odavaló, nem volt kifogástalan, esetleg szóba sem jöhetett, mert egy ember hullája vérzett rajta a kövezeten. Ilyesféle képek a kartondobozban kötöttek ki, és többé nem esett szó róluk.

Hogy mindezek mellett a Moritz von Schwind festő ülő szobrát ellőtt feje nélkül, szétzúzott kőtömbök között ábrázoló fényképnek miért kellett szintén eltűnnie, azt nem árulta el. Annyit mondott csak: – Felejtse el –, de ezt annyi gyűlölettel a hangjában, mintha a festő Schwind személy szerint volna felelős saját széthullásáért, nem pusztán a szobrát ért találat.

Egy másik fénykép, amiért megint csak nem akart fizetni, két arcon lőtt bakát mutatott a Szent Mihály téren. Ezen még ma is bosszankodom: ritka, hogy egy hely ennyire békés legyen, mint ez a kockaköves tér a fényesen sugárzó templomával meg a kávéházi teraszával a Schaufler utca sarkán: a Hofburg kapujában Mozartot játszó két muzsikos (kürtösök), a kávéház teraszán álmosan fülelő újságolvasó vendégek és a térképet szorongató járókelők a háború mindenféle képzetét lehetetlenné tették.

A feljegyzésekben az állt: „A Szent Mihály teret feldúlta egy bombatalálat, egyetlen kirakatüveg nem sok, annyi sem maradt épen, a bomba ugyanis nemcsak a Mihály-templom kapuzatának arkangyalát szakította ki és vágta földhöz, hanem az üvegeket is összetörte a környéken, akkora volt a légnyomás. Bombatölcser zárja el a Schaufler utca bejáratát.”

A fiákerek mellett elindultam a Schaufler utca felé, megálltam a lefedett, víztenített Apolló-kútnál az utca bejáratában, visszasétáltam a római falromokhoz, majd kivettem az aktatáskát a mellvédre, és újból böngészni kezdtem a fényképeket a bombatölcsér és a kapu elé zuhant arkangyalt keresve. Nem találtam róluk felvételt. Sohalt úr így folytatta: „Az Ágostonosok utcájában csapatnyi éneklő Ostarbeiterin serénykedik, hogy elsöpörje onnét az üvegszilánkokat, az elhaladók mégis megjegyzéseket tesznek rájuk.” Az itt említett munkásnőkről sem találtam fényképet.

Csalódottan az ismét kimaradó fizetség miatt odamentem a templom kapuzata mellé, a kövezen álló haranghoz, és néhányszor egymás után rákoppantottam az ujjammal: tompa, üres, öblös hangot adott ki. Mindaz, amiről Sohalt úr oly részletesen beszámolt a papiroson, egyetlen fényképen sem volt látható. Leszámítva egy szétroncsolt spalettát, de arról sem lehetett megmondani, itt kapták-e le, vagy a város másik partján.

Csak azok a képek engedtek látni valamit a városból és a térből, amelyek nem bombatölcsért mutattak, hanem két agyonlőtt bakát a járdán. Egy csapat vöröskatona haladt el a lelőtt bakák mellett, pisztollyal a kezükben. Ahol a Schaufler utca beletorkolt a térbe, törmelék és tégladarabok borították az utat.

A két halott húsz méterre feküdt a kávéház teraszától (egy időközben eltávolított tűzcsap jobb és bal oldalán), ahol most újságot olvasva sütkéreztek az emberek. A fotón egy leengedett boltredőny látszott a katonák mögött, puska golyók ütötte lyukakkal. A bolt (Formanek – egyenruhák, pártruházat) sem létezett már. Két idős nő, az egyik egyenesen Sohalt kamerájába nézett, a másik rémült pillantással a járdán fekvő halott szétroncsolt arcába – ők adták meg a képnek azt az elevenséget, melyet Sohalt úr minden más felvételén hiányoltam.

Amikor hetekkel később, az elszámolásakor, megmutattam neki ezt a két fényképet, Sohalt úr horkantott egyet, megrándította az ajkát, és letette őket az asztalra. Ezekért ő egy groschent sem fizet, mormogta. És miért nem, tudakoltam. Ezzel a fajtával tele a padlás, mondta, ügyel-bajjal felemelkedett a díványról, átcoszogott a hálószobába, visszajött egypár tartalmilag sokkal rosszabb felvétellel, és elém terítette őket az asztalon. Rájuk pillantottam, de mindjárt félre is néztem. Másik fényképet kerestem ki a dobozból. – Hát ehhez mit szól? – A fotón, amelyet megnézett velem, két tábla látszott egymás fölött, egy fatörzsre szegezve. A fenti táblán ez állt:

„Holttesteket ide temetni szigorúan tilos. Minden haláleset bejelentendő a VI. és VII. kerületi Egészségügyi Hivatalban, Amerling utca 11., 3. emelet.”

Alatta, a kisebbiken pedig ez:

KERÜLETI RENDŐRFELÜGYELŐSÉG MARIAHILF

SZEMÉLT LERAKÁSA

TILOS!

Sohalt úrra néztem, aki feszülten várta a reakciómat, aztán újból elolvastam a táblák szövegét. Akkoriban annyi volt a városban az ilyen fajta hulla, súgta a fülemben, hogy senki sem tudta, hová ássák el őket. És a vigyor, ahogy ezt mond-

ta? Ismét elkomolyodott, leszögezte, hogy csak romfotókat kíván beválogatni. Egy műemléknek, egy palotának jelképértéke van, márpedig a kötetnek azt kell megmutatnia, milyen rettenetes volt Ausztriának ez a vak dühvel tomboló háború. Ugyan mit tehettek az egészből azok a szegény házak és kövek? – Kérem, nézze meg ezt! – koppintott ujjával egy ház fotójára. Ismertem ezt az épületet, azon a helyen állt, ahol most az OPEC székháza emelkedik. Nyomorúságos látványt nyújtott feltépett homlokzatával, fekete, kicsüngő gerendáival és találatok lyuggatta szobafalaival: – Telitalálat, de kérem én, miért? – Kivettem a kezéből a megrongált Liebenberg-emlékmű fényképét, és elolvastam a hátoldalát: Lerombolt ház az egyetemen szemben, telitalálat után. Aztán, nem minden megelégedettség nélkül, az emlékmű előtti oroszlánra mutattam, melyet a robbanás ereje a pázsitra hajított (oroszlánhoz méltatlan testhelyzetben, farát az egyetem épülete felé emelve!). Ő megint rákezdte a házról, én meg az oroszlánról, és ez így ment, amíg fel nem adta. Eredmény: sokkal kevesebbet fizetett, mint amennyiben megállapodtunk, én pedig hallgattam, mert a tréfának is ára van, ugyebár.

Amit mondani akarok: nehéz volt Sohalt urat rábeszélni akár egyetlen „eleven képre” is. Egyik nagy vereségem volt a Schmerling téri fotó, a parkkal és az apa által meggyilkolt családdal. Egyik utolsó kísérletem, hogy rávegyem egy eleven kép beválasztására. Futólag a fényképre pillantott: – Nahát, a Frank. Hogy jön ez a kép ide? – Halkan megjegyeztem, hogy a fotóhoz tartozó feljegyzés nekem sajnos nem mond semmit. Felolvasta: – ’45. április 12., csütörtök: Karl Frank. A Schmerling téri családi öngyilkosság után, arany pártkítűző a kabát hajtókáján!

A két összetolt pad eltorlaszolta a gyept átívelő kavicsutat. A férfi (Karl Frank), aki szemlátomást előbb az asszonnyal és a két gyerekkel végzett, majd saját magával is, a padtól balra hevert a kavicson. Jól öltözött, új ruhákat viselő felesége nyitott szájjal ült a padon. Úgy tűnt, mintha aludna szétnyílt prémgaléros kabátjában. Tőle balra a fiú ült (tizennégy-tizenhat éves forma), szintén vékony, orrától-szájától a füléig húzódó vércsíkkal. Két-három évvel fiatalabb hűga mellette feküdt a padon. Homlokán, arcán vérfoltok.

Azt hiszem, a fény lehetett, ami olyan rikítóvá, fehérré és sápadttá tette a képet, amilyennek a nap látszik sebes felhővonalások után. Minden fehérben, piszkos-fehérben káprázott ezen a felvételen. Sohalt úr figyelmesen meghallgatott. Egy szóval sem mondta, hogy a fénykép nem elég látványos, nem odaillő vagy elfogadhatatlan. Meghallgatott, majd felvette az asztról, és a kartondobozba dobta. Csak tévedésből került ehhez a kerülethez, dörögte halkan, és ha egyáltalán, akkor az első kerületi fotók között a helye. Bólintottam, és nem hoztam szóba többé.

Ha egyszer egy fénykép a kartondobozban kötött ki, az azt jelentette, hogy semmit sem keresek rajta. Csak ha a sárga dossziéba tette (a szűkebb válogatási körbe), akkor számolhattam el a munkaórákat. Nem maga a válogatás volt a probléma, hanem az eljárás állandó módosíthatósága. Egyszer azt mondta, az újjá nem épített emlékmű már történelem. Máskor úgy vélekedett, hogy éppen a háborús károkat szenvedett épületek, azok jelképértéke miatt kell ezt vagy azt a fotót bevinnünk. Egyszer nehezebb volt megértenem őt.

Nem, nem a fényképek, még csak nem is a válogatás, vagy a fotókon látható hulláhegyek voltak okolhatók az állapotomért. Azt hiszem, nagyobb problémát

jelentett, hogy állandóan a következő havi labkér miatt aggódtam. Igaz, ami igaz, a hullák és a nekropolisz közelsége sem volt kellemes. Ha az embernek minden egyes háborús romról készült képet, minden felvételt és minden színhelyet órák hosszat kell szemlélnie, hogy semmi se kerülje el a figyelmét, idővel óhatatlanul beszáll a történelembe.

És a képek a fejben?

Az valami más volt. Olyan halkán jött, hogy meg sem éreztem. Főleg történelmi épületek (mint ő nevezte) szabadtéri felvételei láttán fogott el: az érzés, hogy ott jártam. Ami a Teinfalt utcában lett csak igazán egyértelmű.

Azon a korai órán, mikor átsiettem a Freyungon, és közvetlen a kút mellett kirakosgattam a fényképeimet, friss szellő fújdogált a templom felől, és süttött a nap. A kövezet nedves volt, a környező tetőkön lassan olvadozni kezdett, és a nyugalom, melyet csak a vízcsofogás zavart meg, olyan engesztelő, olyan megbékítő volt, mint faluhelyen. Felnyitottam az első védőborítékot, majd követtem az utasításokat. Nyissa fel az első védőborítékot, és vegye ki az első három fényképet! Kivettem a fényképeket, és azt olvastam: „A Harrach-palota első emeletén látni egy lecsüngő barokk ajtót.”

A feljegyzéshez tartozó fotó poros, köves, törmelékes területet mutatott; palota nem volt rajta kivehető. A barokk ajtóból sem látszott semmi, csak egy romba dőlt tér, ahol kő kövön nem maradt. A reggel is fáradtnak és porosnak tűnt a fényképeken, a romokat és falmaradványokat, az elszenesedett gerendákat, a téglákat és az ívelt pilléereket vastagon megülte a malterpor. Munkához láttam, és a szokásos módon előbb megkerestem, hol állhatott kamerájával Sohált úr, a kúthoz igazodva tettem néhány lépést előre, majd pontosításképpen egyet balra és egyet hátra, míg végül ott álltam, azon a helyen, ahonnan a felvétel készült. A harmadik képen a romok előtti néhány fekete ruhás alak ötlött szembe, azt figyelték, ahogy a fehér porban két-három asszony téglákat válogat a törmelékhegyből.

Az egymás tetejébe rakott téglákból alacsony fal állt össze az utca mentén. A háttérben is látszott egypár nő, amint turkálnak a romok között. Sohált úr szerint a Harrach-palotának egészen egyharmada romba dőlt, és ez a megjegyzése meg is egyezhetett a fényképekkel, mert jobboldalt tényleg törmelékhegy emelkedett, de hogy az épületnek egyharmada pusztult-e el, vagy a fele, azt nem lehetett megmondani.

Úgy elmerültem a felvételekben, hogy észre sem vettem, mikor némult el a vízcsofogás, és mikor repült el a galamb, mely az imént megmártotta a tollát a medencében; a fiákerlő dobogása is elhalt. Már csak a közelből hallatszó könnyű női nevetés tartotta meg úgy-ahogy a jelent. A jegyzeteket lapozgatva még elfojtottam a csendet, de mire felnéztem, a tér már visszacsöppent háborús napjaiba; romos volt, akár a fényképeken. Mivel a Skót rendházhoz vezető út járhatatlan volt a mindent elborító téglatörmelék miatt, tettem egy kerülőt, és óvatosan, mintha mi sem történt volna, visszasétáltam a Teinfalt utcához.

Hogy a második fotót, a Skót utca és a Teinfalt utca kereszteződéséről készült felvételt leellenőrizzem, hátat fordítottam a Skót rendház falának; innét aztán a szétrombolt Harrach-palota fotóját is megnéztem, ebből pedig kiderült, hogy a mélygarázs felé eső kerek oldaltraktus mégiscsak a fotón látható elveszett egyharmad.

Gyakran jártam így, ha a Sohalt úr készítette felvételeket szemléltem. Megálltam egy utcasarkon, hogy jobban el tudjam képzelni a tárgyat, szemügyre vettem a házat, az üzletet vagy a hidat. Közben összevettem a házszámokat, ablakkereket és oromzatokat a képen láthatókkal, s ezalatt belém ékelődött valami, ami szinte láthatatlanul, de mégis ott volt.

Mármost arra a kérdésre, hogy mit keresek ezen a helyen, vagyis a Baumgartner Höhe Gyógy- és Ápolóintézetben a Steinhofnál, én azt fogom felelni, hogy egy hársfa árnyékában ülök egy padon, és nézem a dombtetőről a várost (vagy Sohalt úrral szólva: a mi szegény Bécsünket), melyre ködpárán át sugárzik a nap, és arra gondolok, hogy ha a Brandmayer utcai bérelt szobám elvesztésével nem hajszoltak volna bele gyakorlatilag a hajléktalanlétbe, bizonyára sokkal kedvezőbb kép élne bennem a városról.

A Spiegelgrund fényképmentes, háborúmentes hely, s ebből a biztos távolságból elviselhetőbb az élet, mint odalent Bécsben. Nincs okom panaszra: csupa zöld és nyugalom vesz körül, szabadon mozoghatok a területen, mint minden dohányosnak, nekem is jár napi három szál cigaretta, a hiányzó adagot pedig hozzákereshetem kerti munkával (napi hatvan schilling). A koszt jó, legalábbis jobb, mint a menzai, és két kávéház is van (az egyik fent, a pavilonunknál, a másik a főbejárat szomszédságában), amelyek mindig nyitva állnak a páciensek előtt (eltekintve a zárt osztályok lakóitól).

Itt ülni a faasztalnál, egy hársfa enyhében, és reggeltől estig csak jegyzetelni, mint tanácsolták, nagyon kellemes dolog. Itt falatozni vagy csevegni, mint bárki más, rágcsálni egy ceruza végét, és vissza-visszalapozni a füzetben, mindez fárasztó ugyan, de lassanként hozzásegít ahhoz a megkönnyebbüléshez, amiben a tavalyi év óta egyszer sem volt részem.

Mikor belefáradva a tipródásba, a tépelődésbe és a várakozásba fogtam a hátizsákomat, kimentem a 48-as busz megállójába, felszálltam és ideutaztam, nem voltam olyan biztos benne, hogy helyesen teszem. A gyógy- és ápolóintézet portása, Wächter úr (aki igazán kedves ember), amint meglátta fejemen a belga rohamsisakot, mindjárt hívta is Egon magiszter urat, a polgári szolgálatost. Az meg is jött, és nagyon barátságos, tapintatos volt velem. Azt mondta, legjobb lesz, ha mindjárt az ambulanciára megyünk, mielőtt pedig a hálóteremhez értünk volna: nem bánám-e, ha a rohamsisakot az osztályos nővérré bízánk.

Egon úrnak az a véleménye, hogy ez elengedhetetlen a felejteni tudáshoz. A felejteni tudás (én így értettem) akkor lehetséges, ha az ember ír. Csak hát akadály a nyelv.

Tegnap is belekezdtem volna a Hétcskillag utcai Flak-toronyba, de kifogott rajtam a szorongató és a szólongató közelsége. Ha azt akartam mondani, szorongató, nyomban eszembe jutott az Alapítványi Kaszárnyában álló Flak-torony. A szólongató szóra pedig szülővárosom fáji jelentek meg előttem. Mondom, a nyelv is akadékoskodni kezd.

Csak semmi pánik, gondoltam, de időbe telt, mire úrrá lettem a szív és a tüdő tébolyán.